

Peter van Os:

Begrijpend lezen in circuit op de basisschool

Basisschool De Wissel in Rotterdam-Zuid is een interconfessionele school die vijf jaar geleden is gestart en toen een onderwijsvorm zocht die voor alle kinderen zoveel mogelijk gelijke kansen zou kunnen bieden. Het team heeft die vorm gevonden in het 'circuitonderwijs' (zie voor nadere uitleg het kader op p. 109). Verder was en is het ideaal van de directie steeds geweest om ook de werkwijzen vanuit de groepen 1 en 2, waar veel in hoeken wordt gewerkt, door te trekken naar de groepen 3 tot en met 8, om op die manier te zorgen voor een doorlopende lijn. Als eerste werd in groep 3 het technisch lezen in circuit gezet, vervolgens kwam het spellingsonderwijs aan de beurt en in het schooljaar 1996-1997 is men gestart met het in circuit zetten van het begrijpend lezen. De school is hierbij begeleid vanuit het Deltaplan Taalbeleid Primair Onderwijs. Dat is een Rotterdams project dat sinds 1992 het primair onderwijs ondersteunt bij het realiseren van taalbeleid. In dit artikel wordt een beeld geschetst van het circuitonderwijs op basisschool De Wissel aan de hand van het circuit 'begrijpend lezen'. Peter van Os sprak met de begeleidster van deze basisschool, Annemieke Rietveld.

De eerste vier jaren waren het voornamelijk allochtone kinderen en autochtone kinderen uit de 'zwakkere sociale milieus' die de schoolbevolking van De Wissel vormden. Het laatste jaar ziet men ook kinderen met andere, betere achtergronden. Het aantal leerlingen groeide snel en op een gegeven moment barstte de school uit z'n voegen. Van de negentien kinderen en twee leerkrachten toen, is de school gegroeid naar nu zo'n tweehonderd leerlingen. Inmiddels bestaat het personeel uit zo'n vijftien personen. Vorig schooljaar is de school verhuisd naar een heel nieuw gebouw. Het nieuwe gebouw is ontworpen

om het werken in circuits recht te doen. Zo zijn op twee verdiepingen grote open ruimten in het midden gecreëerd om de inrichting van hoeken mogelijk te maken.

Het realiseren van circuitonderwijs

Circuitonderwijs realiseren betekent dat er van het hele team een grote zelfwerkzaamheid wordt verwacht. Er zijn namelijk geen kant-en-klare 'circuitmaterialen' bij uitgeverijen te bestellen. Alles moet zelf bedacht en gemaakt worden. Bovendien moet er toch 'maatwerk' verricht worden. De enige concrete steun die je kunt verwachten is meestal afkomstig van collega-circuitscholen en/of van het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum in Utrecht. De circuitscholen in Nederland ondersteunen elkaar wel, maar zoals elk onderwijs aangepast moet worden aan de eigen schoolspecifieke situatie, zo moet ook elk circuit schoolspecifiek worden gemaakt. Een heel werk dus. Elk teamlid moet daarbij betrokken zijn.

Als uitgangspunt voor een circuit neemt de school een methode waar men tevreden over is. De bestaande leerstoflijnen uit die methode worden als leidraad genomen voor het circuit om in ieder geval een houvast te hebben.

Aan die leerlijnen moeten vervolgens werkvormen worden toegevoegd om tegemoet te komen aan de eigen behoeften van de individuele leerlingen wat betreft differentiatie naar tempo, niveau en leerstijl.

Thematisch onderwijs

Op basisschool De Wissel wordt bij taalonderwijs thematisch gewerkt. Leerlingen zijn ongeveer drie weken lang bezig met een thema. Vroeger besteedde men twee weken aan een thema, maar de kinderen bleken pas in de loop van een thema steeds meer betrokken te worden bij een onderwerp en begonnen dan pas bijvoorbeeld ook zelf spullen mee te nemen van huis. Omdat zij nu drie weken de tijd hebben, bereiden zij zich al eerder voor op het thema en zijn daardoor al vanaf het begin van het thema zeer betrokken. Ook een circuit begrijpend lezen wordt dus ingebed in een thema.

Circuit begrijpend lezen

Het begrijpend lezen start op De Wissel al in groep 3, waar het is opgenomen als onderdeel van het circuit taal/lezen. In deze groep is er dus een combinatie van technisch én begrijpend lezen.

Men ging op zoek naar een invulling van begrijpend leesonderwijs die tegemoet zou moeten komen aan de kenmerken van het circuitmodel. Een voor de school passend 'circuit begrijpend lezen' was er niet. De school werkt vanaf de start met *Taalkabaal* en *Allemaal Taal* en men wilde het begrijpend lezen uit deze methoden handhaven. Een werkgroep, bestaande uit de adjunct-directeur, de interne begeleider en de schoolbegeleider, heeft zich zo'n anderhalf jaar geleden gebogen over de vorm en inhoud van dit circuit. Men kwam er aanvankelijk moeilijk uit, omdat binnen het begrijpend lezen het directe-instructiemodel zo belangrijk is en men niet af wilde van deze instructiemomenten. Na heel veel sessies kwam men uiteindelijk tot een 'circuit begrijpend lezen'. Het is alleen geen circuit in de zuiverste vorm geworden. De mogelijkheid voor leerlingen

om zelf te kiezen aan welke opdrachten ze gaan werken - wat binnen circuitonderwijs heel belangrijk is - moet hier, helaas, zeer worden beperkt. Het is dan ook een combinatie geworden van klassikale instructie met daarnaast een grote diversiteit aan differentiatiemogelijkheden.

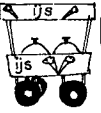

Het circuit begrijpend lezen heeft als voornaamste doel de woordenschatvergroting. Op vier momenten in de week (tweemaal klassikaal en tweemaal in circuit) wordt er ruimte gecreëerd voor begrijpend lezen inclusief woordenschatvergroting. Voor de woordenschatvergroting wordt gebruik gemaakt van de woordenschatlijsten en de aanwijzingen van materialen uit het KEA-project (zie afbeelding 1).

KEA staat voor *Kleinschalig Experiment Achterstandsbestrijding*. Dit Rotterdams project is opgezet om aan te tonen dat het mogelijk is om met behulp van intensieve begeleiding van het Centrum Educatieve Dienstverlening (de Rotterdamse schoolbegeleidingsdienst) de prestaties op het gebied van de mondelinge en schriftelijke Nederlandse taal en op het gebied van rekenen/wiskunde

Het circuitmodel is begin jaren tachtig ontstaan op de Violenschool in Hilversum, een echte stimuleringschool (nu heet dat een 'OVb-school'). Men wilde het onderwijs zo inrichten, dat de motivatie- en concentratieproblemen van de kinderen zouden afnemen, in de hoop dat hun prestaties zouden toenemen. Kinderen moeten zich immers thuisvoelen op school, zij moeten zich veilig voelen, zich bezig kunnen houden met zaken die hen interesseren en motiveren, die hen aanzetten tot willen leren. In het kleuteronderwijs vielen de problemen door het 'werken in hoeken' nog wel mee. Kinderen werken daar op grond van eigen keuzes, motivatie en interesse. Ze werken op niveau, in eigen tempo en volgen een leerstijl die bij hen past. Dit 'werken in hoeken' wilde men daarom inbouwen in het voornamelijk klassikale onderwijs van de toen nog lagere school. Op deze manier wilde men tegemoet blijven komen aan de verschillen in tempo, leerstijl, niveau, etcetera. Alle kinderen behoren te krijgen waar ze recht op hebben.

Tegenwoordig zeggen we, dat het onderwijs 'adaptief' behoort te zijn. Door kinderen meer verantwoordelijkheid toe te kennen, door meer een beroep te doen op het eigen initiatief en kinderen grotendeels zelf te laten bepalen welke route ze willen afleggen om bepaalde doelen te bereiken, hoopt men de motivatie te verhogen en daardoor de kans op schoolsucces te vergroten. In het circuitonderwijs wordt dit bewerkstelligd: in diverse hoeken kunnen leerlingen na een meestal klassikale instructie werken aan dezelfde doelstellingen van de gegeven les/lessen aan de hand van verschillende materialen. De kinderen vinden in die circuits dus opdrachten die differentiëren naar niveau, tempo en leerstijl. Ieder kind kiest een eigen leerroute en legt daartoe een bepaald circuit af.

Circuitonderwijs is geen doel op zich, maar een middel. Uiteindelijk is het de bedoeling, dat op een circuitschool voor alle vakgebieden leerlijnen worden uitgewerkt met doelen, instructie, toetsing, etcetera.

Woordenlijst	Het weer	Thema 10	Week 1	Kopieerblad	Woordenlijst	Het weer	Thema 10	Week 1	Kopieerblad
1. vriezen		2. kraken			15. de kachel hoger zetten		16. de sneeuwval		
3. vriezen dat het kraakt		4. geen vingers meer over hebben			17. het kwakkelweer		18. de vorst		
5. de bangerik		6. angstig			19. benieuwd		20. verveeld		
7. doodsbang		8. de ene keer zus, de andere keer zo			21. hartje zomer		22. de ijskar		
9. flink		10. bewolkt			23. het likje		24. de griet		
11. wijd open		12. fris			25. schateren van het lachen				
13. stevig		14. hartstikke							

Abbeelding 1: Woordenlijst thema 10, week 1: 'Het weer'

van scholen met veel allochtone leerlingen te verbeteren.

Voor de twee klassikale instructiemomenten gebruikt men elementen uit het directe instructiemodel, waarbij gebruik wordt gemaakt van het materiaal uit het Rotterdamse onderwijsvoorrrangsgebied 'Belpona' (Deltaplan/Belpona-aanpak 1997). Daar heeft men de didactiek van het directe instructiemodel ingebouwd in een begrijpend leeslijn van *Taalkabaal/Allemaal Taal*. Na een klassikale of in kleiner verband aangereikte instructie gaan de kinderen de diverse hoeken in.

Weekindeling

De indeling per week ziet er bij het circuit 'begrijpend lezen' als volgt uit.

In les 1 wordt in hoeken gewerkt. De kinderen krijgen de KEA-woordenschatlijst van deze week (zie afbeelding 1) en de leerkracht heeft enkele woorden gesemantiseerd. Sommige kinderen werken vervolgens

met de woordenschatlijsten aan de hand van opdrachtenkaarten (zie afbeelding 2) en anderen luisteren naar het verhaal op geluidscasette uit *Allemaal Taal*.

Les 2 is klassikaal. Hierin wordt de eerste les begrijpend lezen uit *Taalkabaal A* (het deel voor groep 4) met een aanvullend woordenschatonderdeel behandeld. De leerkracht volgt de aanwijzingen uit de KEA-kern over de betekenissen van een aantal woorden. Ook volgt hij de aanwijzingen uit de 'Deltaplan/Belpona-aanpak' over de bijbehorende instructie bij het onderdeel begrijpend lezen.

Ook les 3 is een klassikale les. Er wordt klassikaal gelezen uit *Taalkabaal A* met weer de nodige aandacht voor de woordenschat (zie afbeelding 3).

Les 4 vindt tenslotte weer in hoeken plaats. Iedere hoek heeft twee soorten opdrachten: verwerkingsopdrachten en verrijkingsopdrachten (zie afbeelding 4). De verwer-

THEMA 10

HET WEER

WEEK 1

OPDRACHT 2

WOORDJES INVULLEN

Wat moet je doen?

Er zijn woordjes.

En er is een leeslesje.

Nou moet je de woordjes in het leeslesje schrijven.

Hier zijn de woordjes:

de ene keer zus, de andere keer zo

flink

wijd open

de kachel hoger zetten

stevig

bewolkt

hartstikke

Hier is het leeslesje:

Het is herfst.

De lucht is .....

Het waait .....

Je moet wel ..... in je schoenen staan.

Anders waai je om.

Kees loopt snel naar huis.

Daar staat de voordeur .....

In huis is het ..... koud.

Zijn broer Jan houdt niet van de kou.

Hij moet het altijd lekker warm hebben.

En om het warm te krijgen moet Kees .....

dan komt Jan de kamer binnen.

Die zegt: "Wat is het hier warm zeg!

Ik zal de kachel maar uit doen".

Dat begrijpt Kees niet.

Die zegt dan: "Jij weet ook niet meer wat warm of koud is.

Jij vindt .....".

Afbeelding 2: Opdrachtenkaart bij thema 10, week 1: 'Het weer'

kingsopdrachten zijn (voorlopig) verplicht voor alle kinderen. Het niveau van de kinderen is namelijk dusdanig, dat alle kinderen na het klassikale leerstofaanbod wel dezelfde verwerkingsstof moeten oefenen en dezelfde basisvaardigheden moeten oefenen, wil het begrip lesonderwijs effecten opleveren. Er is alleen keuze voor de volgorde van activiteiten, maar bepaalde activiteiten moeten door alle kinderen worden uitgevoerd.

De 'betere' leerlingen werken zelfstandig aan de verwerkings- en verrijkingsopdrach-

ten. De 'zwakkere' leerlingen werken onder begeleiding van de leerkracht aan dezelfde opdrachten. Ook wordt er wel een 'betere' leerling ingeschakeld.

Verwerkingsopdrachten

De verwerkingsopdrachten zijn bijvoorbeeld luisteropdrachten in de luisterhoek (naar een verhaal luisteren uit de methode *Allemaal Taal* en vragen beantwoorden), associatieve opdrachten in de associatiehoek (het maken

AANWIJZINGEN

C. Oefenles 19- begrijpend lezen (Belpona)

nodig: leerlingboeken begrijpend lezen Taalkabaal
extra werkblad

leeswijzer: MIDDEL-DOEL

1) introductie: woordenschatgedeelte

U schrijft de volgende woorden op het bord:

de sneeuwval	het kwakkelweer
de vorst	benieuwd
verveeld	hartje zomer
de ijskar	het likje
de griet	schateren van het lachen
de gieter	de bezem
de bijl	de spons
de thermometer	de schop
de nijptang	

Laat de kinderen woorden splitsen: de sneeuwval, het kwakkelweer, de ijskar om achter de betekenis te komen of vraag of ze er een woord in herkennen (hartje zomer, het likje, verveeld).

Dan:

"Weet je nog wat we vorige keer hebben geoefend?

We hebben een stukje gelezen waar drie plaatjes bij stonden, die veel op elkaar lijken. Een jongen die boos was, op het andere plaatje blij en op het derde plaatje verdrietig.

Als je het verhaaltje goed gelezen had, wist je welk plaatje bij het stukje hoorde.

Vandaag gaan we eerst praten over dingen die je kunt gebruiken en waarvoor je ze kunt gebruiken.

Daarna gaan we opdrachten maken."

Afbeelding 3: Woordenschat bij de leesles

van een 'woordweb', een woordveld), definitieopdrachten in de definitiehoek ('een ander woord voor regen is .....'), woordherkenning in de context in de invulhoek ('Als het erg glad is dan moet je voorzichtig lopen anders kun je ..... («uitglijden») en stelopdrachten in de stelhoek (Kies uit de woordenlijst vijf woorden en maak met elk woord een zin).

In de 'woordwebhoek' bijvoorbeeld worden

per thema bij ongeveer tien 'moeilijke woorden/begrippen' lege woordwebben (woordvelden) gemaakt (zie afbeelding 5). Kinderen gaan naar eigen keuze met concreet materiaal aan de slag om uiteindelijk deze 'lege woorden' om te zetten in begrippen/concepten. Aan het einde van de week wordt het 'woordweb-van-de-week' gekozen. Kinderen houden ook zelf bij welke woorden

THEMA 10
WEEK 1

HET WEER

OPDRACHT 3

ZIN KIEZEN

Afbeelding 4: Voorbeeld van verwerkingsopdracht

op een gegeven moment wel en niet worden gekend. Er hangen bijvoorbeeld ook posters met daarop de stappen die je kunt nemen om achter de betekenis van woorden te komen.

Verrijkingsopdrachten

Voor de verrijkingsopdrachten bestaat er een vrije keuze. Bij de verrijkingsopdrachten ligt de nadruk op de creatieve kant van het omgaan met taal (woordenschat). Er is een schemahoek voor de classificeroefeningen ('Welke dieren leven er in de sneeuw?'), een schrijfhoek ('Schrijf een verhaal bij de plaatjes'), een puzzelhoek, een zoekhoek (zoekplaatjes, geheimschrift) en een spreekwoordenhoek (spreekwoorden en gezegden).

In de 'puzzelhoek' bijvoorbeeld, hebben de opdrachten allemaal een puzzelachtig karakter: geheimschrift, rebussen, kruiswoordpuzzels en dergelijke (zie afbeelding 6 en 7). De woorden en zinnen die uiteindelijk de oplossingen vormen, zijn gerelateerd aan de thema's van *Taalkabaal* en *Allemaal Taal*.

In de 'schrijfhoek' liggen schriftelijke opdrachten, waarbij de kinderen bijvoorbeeld een kort verhaal of een aantal losse zinnen moeten opschrijven. Ook deze opgaven zijn

als verrijking bedoeld. Tevens houden ze het thema levendig.

Er is veel materiaal voor de verwerking en de verrijking van de stof, 25 tot 30 opdrachten. Het werken in de hoeken gebeurt niet altijd individueel. Het kan ook met meer kinderen samen. Het kind heeft niet alle vrijheid van de wereld. Er worden namelijk in het team afspraken gemaakt over bijvoorbeeld de hoeveelheid opdrachten die minimaal gemaakt moeten worden.

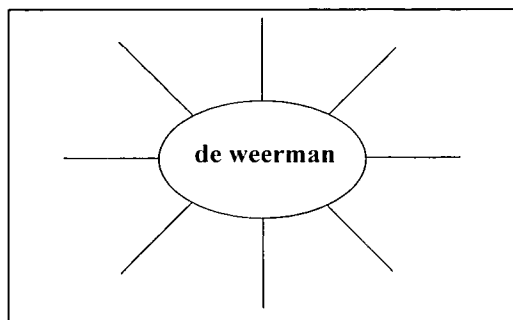
Toetsen

De kinderen worden op school zeer regelmatig getoetst om elke keer weer aanwijzingen te hebben over de stand van zaken op een bepaald vakgebied. Het veelvuldig toetsen is een structureel onderdeel van het circuitmodel. Als er problemen zijn en er moet remediërend worden gehandeld, dan is de keuze door het kind voor bepaalde activiteiten wat minder vanzelfsprekend. De leerkracht treedt dan ook wat sturender op. Daarna volgt er weer een toets om te kijken of het kind voldoende heeft gepresteerd om naar het volgende niveau te gaan.

Ervaringen

Het team van De Wissel is een jong en enthousiast team. Je moet als leerkracht wel duidelijk achter het circuitmodel staan, want zoals wellicht duidelijk is geworden, stelt het circuitonderwijs behoorlijke eisen aan leerkrachtvaardigheden.

Ten eerste moet er bij elke les uit een methode, nog een groot aantal door de

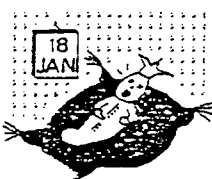

Afbeelding 5: Een woordweb

THEMA 10
WEEK 2

HET WEER

OPDRACHT 8

Koude woorden

Weet jij wat al deze winterse woorden betekenen? Zet een rondje om de letter achter elk goed antwoord. Wat lees je van hoog naar laag?

Een ijsmeester is

- ☐ iemand die de ijsbaan controleert (K)
- ☐ een schaatsleraar (L)
- ☐ iemand die erg goed ijslolly's kan maken (M)

Sneeuwwitje heette Sneeuwwitje omdat

- ☐ ze midden in de winter werd geboren (O)
- ☐ haar huid zo wit was als sneeuw (U)
- ☐ ze wit werd van schrik toen ze de Zeven Dwerfen zag (I)

Ijsberen is

- ☐ op je blote voeten in de sneeuw lopen (R)
- ☐ voortdurend heen en weer lopen in de kamer (N)
- ☐ van de ene ijschots op de andere springen (P)

Een winterkoninkje is een

- ☐ soort vogeltje (S)
- ☐ aardbei die alleen 's winters groeit (K)
- ☐ een prinsje dat in december, januari of februari wordt geboren (O)

Een ijsbreker is

- ☐ iemand die ijsblokjes maakt voor in je limonade (E)
- ☐ een heel sterk schip dat dwars door ijs heen kan varen (T)
- ☐ een schaatser die telkens valt (L)

Een wintergast is

- ☐ iemand die op wintersport-vakantie gaat (M)
- ☐ iemand die een hekel heeft aan de zomer (J)
- ☐ een vogel die je alleen 's winters in ons land ziet (I)

Een ijslander is

- ☐ een bevroren traan (I)
- ☐ een andere naam voor een Eskimo (G)
- ☐ iemand die uit IJsland komt (S)

Afbeelding 6: Puzzelopdracht

docenten zelf verzonnen en uitgewerkt worden. Dat kost veel voorbereiding en inzet. Op De Wissel worden de opdrachten gemaakt door een deel van het team samen met de schoolbegeleider. Er wordt steeds gezocht naar onconventionele oplossingen. Men is

volop bezig en men zou bijvoorbeeld nog graag een videohoek willen hebben of iets met computers willen doen.

Daarnaast moet de leerkracht de leerlingen goed kunnen begeleiden en differentiëren. Het is best moeilijk om kinderen die van huis

GROEP 4

THEMA 10
WEEK 2

HET WEER

OPDRACHT 9

Wat moet je doen:

Je moet vijf woordjes vinden.

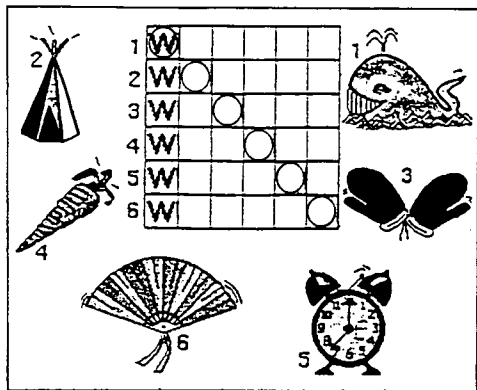
Schrijf die woordjes in de vakjes.

Bij elk woordje hoort een tekening.

En elk woord begint met de letter W.

Schrijf alle woordjes op.

Wat lees je in de rondjes van boven naar beneden?

Afbeelding 7: Puzzelopdracht

uit een weinig zelfstandige houding hebben meegekregen daartoe aan te zetten. Soms hebben ze moeite met het vinden van een hoek. De leerkracht moet zeker in dit soort situaties meer als begeleider van het kind optreden dan als leerkracht die vertelt in welke hoek het kind moet gaan zitten.

Door de uitdagende en positieve sfeer merkt men op school dat kinderen een heleboel kunnen, als men ze maar positief benadert. Als een kind een hoek heeft afgemaakt dan wordt dat afgetekend. Dat werkt. Ze hoeven niet alle opdrachten te maken, maar vaak ziet men dat kinderen alle activiteiten willen uitvoeren: de basisstof, het remediërende materiaal en de verrijksopdrachten!

Tot slot moet de leerkracht de leerlingen ook eigen verantwoordelijkheid durven geven. Leerkrachten willen nogal eens duidelijk de vinger aan de pols houden: gaat het eigenlijk wel goed? Daar zijn nou juist binnen het circuitmodel die vele toetsmomenten voor bestemd. Maar kinderen kunnen meer dan leerkrachten doorgaans aannemen. Binnen

het circuitonderwijs moeten de kinderen veel meer losgelaten worden om hun eigen verantwoordelijkheid te benadrukken.

Tot slot

Het circuitonderwijs vraagt heel veel aan voorbereiding en inzet. Dat is allemaal aanwezig op De Wissel en daarom kan er ook zo veel op de school. De leerkrachten zijn nog steeds ontzettend enthousiast. Het team heeft de kinderen nieuwsgierig kunnen maken naar taal. Taalonderwijs is meer een actief proces geworden. Daar is men heel erg blij om. Bij het technisch lezen en bij de spelling werken kinderen steeds op eigen niveau en vanuit dat standpunt is er nauwelijks remedial teaching nodig. Maar er blijven natuurlijk altijd kinderen die op een of andere manier extra hulp nodig hebben. Er is een voorzichtige start gemaakt en men gaat zeer zeker door op de ingeslagen weg.

Literatuur

- Deltaplan/Belpona-aanpak: *Werken met Taalkabaal en het directe instructiemodel*. Rotterdam, Partners, Training & Innovatie (CED), 1997.
- Hoogendijk, W. e.a. *Kleinschalig Experiment Achterstandsbestrijding*. Rotterdam, Partners, Training & Innovatie, 1997.
- Litjens, P. & H. Lindijer, *Allemaal Taal: een programma Nederlandse taal voor meertalige groepen*. Tilburg, Zwijssen, 1986.
- Taalkabaal, Project Onderwijs en Sociaal Milieu (OSM). Tilburg, Zwijssen, 1981.